

THE INTERTEXTUAL PERIPETEIA¹ OF THE CONCEPT OF INTERTEXTUALITY²

Igor Ursenco, PhD Candidate, "Petru Maior" University of Tîrgu-Mureş

Abstract: The Intertextual Peripeteia of The Intertextuality follows an attentive excursus on Intertextual Theories, thus providing at his pivot three main approaches widely used to explain his both cultural functions and literary values. They can be generally described as 1) theory of influence or impact; 2) deterministic theory and 3) symbolic, or "reflexive" theory.

Passing the contrapunctic history of The Cultural Memory, it challenge the oficial misconseption that Intertextuality is the only legacy of poststructuralists: although attributed especially to J. Kristeva, R. Barthes, and J. Derrida, his origins can be spotted much before in the cultural heritage. For instance in: 1) the mimesis theory of Plato and Aristotle as well in the 2) the hebraical interpreting method known as Midrash; 3) the hebraical phonetical method used by Masorets; 4) the anagramm principle ot the Ferdinand de Saussure.

Furthermore, in paralell to ascending to Socrate's philosophy are evolving (5) the German Mythological School Theory (F. W. Schelling, both Brothers Schlegel and Grimm); 6) The Wordsborrowing School (Theodor Benfey, Friedrich Max Müller); 7) Tthe English (Scotisch) Anthropological School (Edward Burnett Tylor, Walter Scott); 8) The Psychological Anthropology of Theodor Waitz and Mythological Studies of Andrew Lang, and (9) in Historical theory about migrating subjects of Alexei Veselovsky; 10) the revisited dialogical concepts of Martin Buber, followed by Pavel Florensky, Nikolai Berdyaev and Lev Karsavin; 11) the Dialogic concept of the polyphony teachings of M. Bakhtin; 12) the Moscow goup of Dialogical culture (Vladimir Bibler); 13) the updated evolutionary concept of literary texts of Russian formalists (B. Shklovsky, B. Eihenbaum, B. Tomaszewski, V. Jirmundski etc); 14) the teachings of Yury Tynyanov on Parody; 15) Tartu-Moscow Semiotic School terms of "text in text" (Y. Lotman) and "in-text" (P. H. Torop) and so on up to a long ever updating list of recent Russian scholars.

Thus we could argue that meanwhile the Anglo-Saxon researchers have put emphasis on the intertextual pragmatic aspect(s), the French literators have constructed one of the widest theoretical grounds for intertextuality, while the scholars of Russian literature have developed the clearest analytical practice that is based on the subtext and the context.

Keywords: intertextuality, dialogism, tradition, influence, cultural reevaluation

MEMENTO

„Istoria literaturii nu trebuie să devină istoria autorilor și a vicisitudinilor de destin ori soarta operelor lor, ci Istoria Spiritului - creatorul și consumatorului veritabil de literatură. O asemenea istorie se poate materiliza fără a fi nevoie să se menționeze numele vreunui scriitor”, Paul Valéry

Conceput și utilizat inițial de avangarda critică drept formă de protest împotriva valorilor culturale și sociale oficializate³, servind ca reacție la dictatura metodelor autarhic-omnipotente și înțeleasă ca vaccin al emancipării *versus* cel al „hermeneuticii suspiciunii”

¹ Peripeteia (grec., περιπέτεια) presupune complicarea subită a vieții, manifestată adesea de circumstanțe nefavorabilă. În tratatul „Poetica”, filosoful elin Aristotel o tratează ca punctul de inflexiune provocat de necesitate (totodată complementar) cunoașterii tragedice; circumstanțe nefavorabile într-o aventură fizică sau gnoseologică. În calitatea sa de teoretician al tragediei, iluministul german Gotthold Lessing îi conferea sensul de punct culminant în desfășurarea acțiunii tragice, care semnalizează începutul deznodământului.

² E vorba despre un pleonasm voluntar, având în vedere faptul că „realitatea obiectului este inseparabilă de metoda dată pentru descrierea sa”, vezi Emile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Galimard, 1966, p. 119

³ Heinrich F. Plett, *International Studies in the History of Rhetoric*, Book 2, Leiden, Olanda, Brill Academic Publishers, 2010, p. 14

(Paul Ricoeur), fenomenul intertextualității începe să devină tot mai mult punctul de suport al literaților conservatori care și-au pierdut conștiința originară a scepticismului general prin a repeta, în sens invers, scenariul avansat de Emilia Steuerman: „Habermas speaks in the name of emancipation, Lyotard warns us of the dangers of speaking 'in the name of'”⁴: un motiv plauzibil pentru ca investigarea sa exhaustivă, dublată de *sine ira et studio*, să-și întârzie materializarea ori să se finalizeze ca atare. Astfel că o incursiune în optica intertextualității pare să fie decelat chiar la suprafața manifestărilor sale opozitive: din punctul de vedere al procesului de creație, intertextualitatea continuă să reverbereze ecoul disensiunilor⁵ dintre anturajul „Autorilor Majori” trăitori în epocile apuse ale „metanarațiunilor” (Jean-François Lyotard) și grupul contemporan al celor care mai cred că fenomenul în cauză nu e decât repercusiunea urzelilor, în sens direct și figurat, puse la cale de tricotoarea Madame Defarge⁶; în timp ce din punctul de vedere al receptării, fenomenul dat nu este decât „procesul ce clarifică interferența textelor în relația lor cu alte texte”⁷ și/sau un produs complex de „conștiințe culturale diferite la care se ajunge prin citirea unui text”⁸.

În opinia noastră, inclusiv încercările de revendicare a conflictelor generaționiste culturale prin optica intertextualității generale scot la iveală mai curând structuri generatoare de putere ce produc, la rândul lor, alte structuri structuratoare⁹. La fel cum o altă întreprindere culturală similară, cel puțin la fel de ambițioasă, nu reușește să transceadă pe deplin efectele de *omnipotentum traditum* ale postcolonialismului¹⁰ evolutiv pentru a ajunge finalmente la cosmodernismul¹¹ râvnit al „tradiției orizontale”¹². Or, apariția și diseminarea fulminantă a studiilor intertextuale pe harta conceptelor umaniste neperisabile nu poate fi calificată totuși decât în termeni astronomici prospectivi: atât ca desfășurare cantitativă¹³, temporală¹⁴ și spațială¹⁵. Anume aceasta pare să fie soarta (până de curând) a neologismului

⁴ Emilia Steuerman, *Warwick Studies In Philosophy And Literature*. – Routledge: London, 1992

⁵ Jay Clayton, Eric Rothstein (ed.), *Influence and Intertextuality in Literary History*, USA, University Of Wisconsin Press, 1991

⁶ Servind ea însăși un model ficțional intertextual *avant la lettre*, tricotoarea franceză Thérèse Defarge este personajul pitoresc din cartea lui Charles Dickens, „Povestea a două orașe”. Suporter neobosit al cauzei Revoluției Franceze, prin împletiturile sale oculte ea codează numele oamenilor ce urmează a fi uciși, simbolizând astfel nu doar una dintre cele trei Moire (arhetipul „Sortii” în mitologia greacă) care folosesc firele de tors pentru a stabili durata vieții, dar sugerând totodată teroarea iacobină prin ghilotinare a presupușilor dușmani (din pătura aristocrată, în special).

⁷ Tony Schirato, Susan Yell, *Communication and cultural literacy: an Introduction*, St. Leonards, N.S.W., II –nd edition, Australia, Allen & Unwin, 1996, p. 92

⁸ Ibidem, p. 217

⁹ Definiția inginerescă propusă de sociologul francez Pierre Bourdieu pentru noțiunea de *habitus*

¹⁰ *Towards a Transcultural Future: Literature and Society in a 'Post'-Colonial World*, Geoffrey V Davis, Peter H. Marsden (ed.), Cross-Cultures 77 Series; ASNEL Papers, Amsterdam / New York : Rodopi, 2004

¹¹ Christian Moraru, *Cosmodernism: American Narrative, Late Globalization, and the New Cultural Imaginary*, University of Michigan Press, 2011

¹² http://www.uncg.edu/~c_moraru/recent_events/Moraru%20Horizontal%20Tradition%20Talk.pdf

¹³ „Numai o critică a surselor, a accepțiilor și a perspectivelor (intertextualității), punând ordine în teancuri de tomuri, și ar fi însemnând o carte voluminoasă!”. Spiridon, Monica. *Figurile intertextului* (recenzie la Smaranda Vultur. *Infinitul mărunț*) // *Viața românească*, 1994, nr. 5-6

¹⁴ Se știe că descoperirea unor planete dinafara sistemului solar (Uran și Pluton, de exemplu) a coincis cu instalarea efectelor energetice specifice acestora, chiar dacă efectul lor astrologic a fost intuit și descris cu mult înaintea confirmării factologice de fenomen

¹⁵ Efectele sale imediat sesizate încă continuă să aibă repercusiuni retroactive dintre cele mai variate în filozofia culturii, dar și în psihologie, de exemplu

„intertextualitate”, avansat în toamna lui 1966 de către stagiara apatridă¹⁶ de origine bulgară Julia Kristeva în cadrul unuia dintre seminariile de semiotică ale profesorului francez Roland Barthes. Dezvoltând, jumătate de an mai târziu, conceptul de interrelaționare textuală într-un articol¹⁷ acceptat cu entuziasm de revista „Critique”, tânăra cercetătoare îi va extinde și, totodată, nuanța efectele în Prefața la versiunea franceză a cărții lui Mihail Bahtin: „Probleme ale poeziei lui Dostoievski”¹⁸. Deja propria culegere de eseuri semiotice¹⁹ și exegeza dedicată problemei romanescului²⁰ va da măsura și adevăratul calibru al Juliei Kristeva în calitatea sa de „Muză” a intertextualiștilor!

Nu e mai puțin adevărat că terenul teoretic (dar, nu mai puțin, și cel practic) de bătaie se dovedește a fi direct proporțional cu memoria culturală ascunsă adânc sub straturile lecturilor personale. Or, entuziasmul poststructuralist aduce finalmente să se contureze ca o proiecție contrapunctică a patrimoniului cultural de pe mapamond. Pivotalul său robust poate fi detectat în teoria mimesisului avansată de Platon și Aristotel; metoda de interpretare hebraică cunoscută ca midraș; principiul fonetic utilizat de masoreții biblici, dar și de mantrele budiste; centoanele antice (persane, eline și latine), *principiul anagramei* restabilit după caietele de curs ale profesorului-lingvist Ferdinand de Saussure; școala mitologică germană (F. W. Schelling, cele două cupluri de frați: Schlegel și Grimm); școala Wordsborrowing (Theodor Benfey, Friedrich Max Müller); școala antropologică engleză/scoțiană (Edward Burnett Tylor, Walter Scott); școala de antropologie psihologică a lui Theodor Waitz; școala de studii mitologice a lui Andrew Lang sau școala istorică rusă a lui Alexei Veselovsky despre subiectele migratoare.

În paralel pot fi urmărite – toate sub ascendența paternală a lui Socrate – și „conceptele dialogice” revizitate de filozofii religioși Martin Buber, Pavel Florensky, Nikolai Berdyaev sau Lev Karsavin; apoi conceptul dialogic din studiile polifonice ale lui Mihail Bahtin; cercul moscovit de cultură dialogică (Vladimir Bibler); cercul formaliştilor ruși grupați la Opoyaz (B. Șklovski, B. Eihenbaum, B. Tomaszewski, V. Jirmundski etc); teoria parodiei a lui Yury Tynyanov; școala semiotică de la Tartu-Moscova care a avansat sintagmele de „text în text” (Y. Lotman) și „in-text” (R. Torop), urmată de o listă lungă actualizată în permanență de filologi ruși contemporani.

Observațiile confirmă faptul că, în timp ce filologia anglo-saxonă pune accentul pe aspectul pragmatic al teoriilor intertextuale (Culler, Bloom), filologii francezi au pus bazele paradigmelor intertextuale, fiind complementați la nivel practic (subtext și context) de literații ruși. Peste ani, „triada Rusia-Franța-Semiotică”²¹ avea să se extindă ca o monadă culturală autotelică, motiv pentru care va fi considerat un model emulativ de valorificare intelectuală

¹⁶ Trecind, peste ani buni, de condiția dezolantă de „dépaysement”, ea însăși se va autodenumi „cosmopolită”, cf., Julia Kristeva, *Nations Without Nationalism*, translated by Leon S. Roudiez, New York, Columbia University Press, *European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism*, 1993

¹⁷ Kristeva J., Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman // *Critique*, № 239, april 1967

¹⁸ Kristeva J. *Une poétique ruinée* // Bakhtine M. *La poétique de Dostoïevski*. – Paris, Seuil, 1970

¹⁹ Kristeva J. *Semiotikē. Recherches pour une sémalyse*. – Paris: Seuil, 1969

²⁰ Kristeva J. *Le texte du roman*. – La Haye, Mouton, 1970

²¹ Cf., Serghey Zenkin, traducător rus din opera lui Barthes și Bodrillard, <http://magazines.russ.ru/nlo/2008/92/ze29.html>

comparabil poate doar cu cel al marxismului²². Chiar dacă „în ultimul sfert de secol multe s-au schimbat în *industria Bahtin*” (subl. noastră)²³, inclusiv reorientarea Juliei Kristeva spre practica psihanalizei pe cușeta freudiană, intertextualitatea pare să fi devenit involuntar „noul idiom critic”²⁴ normativ al postmodernității. Motiv pe deplin justificat de a preveni, în configurarea paradigmei sale științifice, riscul previzibil de substituire (sic!) clasicismului normativ din lucrările lui Nicolas Boileau privind unitatea temporală a celor trei stiluri artistice.

Mărturiile inedite pot vărsa o lumină neașteptată asupra momentelor majore și a punctelor de inflexiune în constituirea intertextualității, dar și a consecințelor pentru stadiului actual al poeziei și teoriei literare. Fără a scăpa din vedere faptul că la originea discursurilor agonice dintre generațiile literare și curente estetice ce au marcat gândirea umană de la Antichitate încoace ar putea sta același *topoi* medieval cunoscut sub numele retoric de *ekphrasis*²⁵, vom reactualiza citatul din „Topica” lui Aristotel: „Pentru a vă aminti lucrurile e suficient să *recunoașteți locul* (subl. noastră) unde acestea obișnuiau să se afle”.

De exemplu, la finele cărții sale intitulată sugestiv „O structură deschisă: Jacobson–Bahtin–Lotman–Gasparov”, culturologul și traducătorul rus de literatură filosofică franceză Natalia Avtonomova inserează un șir de materiale documentare de epocă absolut invaluabile. Mă refer, în particular, la scrisoarea parvenită de la Iury Lotman (datată cu 23 februarie 1978) în care admite fără niciun echivoc faptul că există, „în mod independent”, față de structuralismul „francez” și unul „ceh, danez, american, dar și rus. Toate sunt diferite. În plus, în ultimii ani s-a produs o avansare puternică, așa că, de fapt, în unele cazuri putem vorbi mai curând despre o metodologie care descinde din punct de vedere genetic spre „structuralismul” clasic, constituindu-se totodată ca și negație a sa (în sensul în care Jacobson ca și lingvist continuă să îl nege pe Saussure). În acest sens, structuralismul francez mi se pare mai puțin dinamic și, prin urmare, mai puțin interesant”. Cea de-a doua remarcă mi se pare de-a dreptul scandaluoasă pentru mediul academic, trecut și actual, având în vedere că e un atac la *sfânta sfintelor*, o destructurare neoficială și totodată o reierarhizare a personajelor franceze de primă mână în lumina rampelor structuraliste și post-structuraliste: Lotman susține că, dintre toți creșterătorii francezi, „Levi-Stross este cel mai mare cercetător al planului concret (care întotdeauna are valoarea cea mai mare). Foucault – un filosof penetrant și talentat în accepția franceză a cuvântului, iar Barthes și Kristeva (Doamne iartă-mă,

²² Va veni, fără îndoială, și momentul când revista „Tel Quel” se va distanța de stângismul rus în favoarea maoismului chinez

²³ Кэрил Эмерсон, Двадцать пять лет спустя: Гаспаров о Бахтине, <http://magazines.russ.ru/voplit/2006/2/em2.html>. În altă parte slavistul și comparativistul american Kiril Emerson invocă următoarea dilemă după pierderea popularității dialogismului: „Chiar din aceste cărți se va dovedi că dialogul la Bahtin nu a fost același ca între noi, dar ca dialogul (Sfântului rus – n.n.) Nil Sorsky cu Domnul Dumnezeu, adică pentru care nu e nevoie de nicio limba (Nil Sorsky vorbea cu Dumnezeu precum căteaua Caștanka cu Stăpânul său-tâmplarul, adică fără cuvinte)”. Precizez că e vorba despre povestirea omonimă a lui Anton Cehov, „Caștanka”. Alte detalii pot fi surprinse în volumul Открытая структура: Якобсон-Бахтин-Лотман-Гаспаров, М: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009, p. 467

²⁴ Graham, Allen. Intertextuality (The New Critical Idiom), Routledge, II-nd edition, 2011

²⁵ Altfel spus, „piesa antologică, transferabilă de la un discurs cultural la altul, ce presupune o descriere reglementată și limitată a locurilor și persoanelor”

păcătosul de mine!) prezintă puțin interes. Ultimii doi sunt scriitori-eseiști și de calibru redus”²⁶.

Probabil așa se explică că „de câte ori un scriitor autentic încearcă să revoluționeze literatura epocii sale, ajunsă, prin cristalizarea epigonilor, la un punct mort al vieții și al creației artistice, acest novator nu face, de fapt, decât să revină de la o tradiție vie, să deblocheze firul apei de sloiurile de gheață care, aglomerându-se, îi opresc mersul înainte și să reia, împins de toată puterea râului, însuși marele drum al înaintașilor, sporindu-l cu aportul unor afluenți noi”²⁷. Această anticipare perfect valabilă a poetului Ion Pillat din eseul său culturologic cu rezonanțe internaționale aruncă un pod dialogic și pentru sinteza densă a criticului Adrian Marin: „noțiunea de *istoria literaturii* stă sub semnul unui echivoc fundamental: obiectul este confundat cu disciplina și metoda de studiu”²⁸.

Anume în acord cu aceste observații pertinente vom încerca să evităm erorile și prejudecățile tipice pozitivismului²⁹, inclusiv documentarismul, fragmentarismul, scientismul, evoluționismul, obiectivismul sau indiferența estetică, preferând, în schimb, „dinamismul interior al sistemelor literare” (*formalismul istoric*, cu alte cuvinte)³⁰. Nu întâmplător eruditul antropolog german Hans Robert Jauss, pregătind terenul adecvat pentru estetica sa receptivă, găsește necesar să delimiteze cele trei tipuri principale de istorie a literaturii în desfășurarea Istoriei Antice și celei Recente³¹:

1) variațiile proiectului cultural (civilizațional) până în secolele XIX și XX și descompunerea sa în postmodernism;

2) înțelegerea marxistă a literaturii ca formă simbolic-ideologică derivată din sectoarele dominante ale societății moderne;

3) grila formalismului rus, evoluția formelor literare sub formă de „procedeu” sau „construct literar” care asigură un impact specific și semnificativ asupra cititorului³².

Or, efectul de „desnudare” a „convențiilor literare” urmat de Jauss pare să conducă la deznodământul logic pentru studiile de sinteză în domeniu³³, după care urmează, cel mai probabil, o nouă paradigmă de integrare a culturii, a literaturii în particular. Deocamdată este mai mult decât o evidență faptul că, sub eticheta „intertextualității” kristeviene, au coexistat de la bun început două fenomene incompatibile: „Textul” anonim barthesian și intertextul interdiscursivității psihanalitice. Dacă în primul caz e vorba despre „inconștientul cultural” al

²⁶ Автономова Н. С., Открытая структура: Якобсон-Бахтин-Лотман-Гаспаров, Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009, p. 469

²⁷ Ion Pillat, Spre un nou clasicism german: Ștefan George și Hugo von Hofmannsthal / Portrete lirice. București, Editura pentru literatură universală, 1969, p. 299

²⁸ <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/Istoria-literara.pdf>, p.134

²⁹ <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/Istoria-literara.pdf>, pp.137-138

³⁰ <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/Istoria-literara.pdf>, pp.141-142

³¹ Jauss, Hans Robert. *Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982

³² Reevaluările din curricula școlară la limba și literatura română ar trebui să țină seamă de aceste observații perfect valabile

³³ Într-un interviu luat culturologului rus Igor Smirnov, acesta declară franc faptul că „postmodernismul clasic a fost un dezastru cultural care (...) a intenționat să depășească fără succes totalitarismul (...) prin renunțarea completă la tradiția iudeo-creștină, încă perceptibilă sub forma sa secularizată în proiectul totalitar”. Tot acolo Smirnov se lamentează că anume din acest motiv în Franța i s-a refuzat tipărirea cărții sale de antropologie filosofică „Homo homini philosophus” apărut în Rusia sovietică. Detalii la http://www.litkarta.ru/dossier/i-p-smirnov-interview/dossier_1764/

„formulelor anonime” al căror origine arbitrară doar actualizează „fragmente de coduri culturale” și „modele ritmice” ale fiziologiei în funcție de orizontul cultural și preferințele subiective, acesta nu poate pretinde a fi un subiect al metodelor analitice („citirea textului este un act unic; anume din această cauză e iluzorie orice știință inductiv-deductivă despre texte”³⁴) și cu atât mai mult nu poate constitui obiectul unei discipline științifice („despre plăcerea textului e imposibil să scrii o „teză”: plăcerea permite exclusiv privirea instantanee și introspectivă asupra ta însuși”³⁵). În acest context, „Textul infinit” pare să fie substituentul „hermeneuticii infinite”, refocalizarea constantă a punctului de vedere: prin publicarea textului programatic al teoriei textului în „Encyclopædia Universalis” (1973), Roland Barthes îi conferea tot atâtă autoritate cât și rezerve din partea cercetătorilor care optau pentru o delimitare clară și, mai ales, aplicabilă între conceptele de „text” și „intertextualitate”.

În schimb când Julia Kristeva atribuie intertextualității o interacțiune semiotică ce se consumă în interiorul unui singur text, are în vedere și metoda nemijlocită prin care textul citește istoria, substituindu-i-se deplin”³⁶. De exemplu, în lucrarea sa de referință „Textul romanului” Kristeva identifică intertextualitatea inerentă romanului medieval ca pe o confluență a mai multor coduri: scolastic (tonul didactic), al literaturii orale („strigătele” târgoveților), carnavalesc (topologia corporală, sexualitatea, măștile), de curtuazie (imaginea doamnelor de la curte, erotica cavalierească) etc.³⁷.

Începând abia cu articolul antologic al lui Laurent Jenny privind „strategia formei” (1976), eforturile cercetătorilor s-au canalizat asupra limitării și clarificării conceptului de intertextualitate, dar și a justificării sale operaționale. Din acest punct de vedere, teoriile intertextuale se confruntă cu cel puțin trei sarcini ce merită subliniate aici:

descoperirea unei relații directe, clare și demonstrabile între textele evaluate (adică există mai mult sau mai puțin un transfer direct a unui text în altul), în defavoarea identificării sensurilor subiectiv-asociative³⁸.

insistarea pe aspectul relațional, având în vedere că intertextualitatea este „setul de relații cu alte texte din interior („textul în text”, mise en abime)

avansarea creativ-transformațională și asimilativ-integrativă a textului-atractor.

Fără îndoială, piatra de poticnire a celor care împărtășesc grila dată o constituie totuși resuscitarea mitului filiației („sursologiei”, a „tradiției” și a „influențelor” asumate conștient) în istoria literaturii universale. De exemplu, volumul colectiv Draft Group³⁹ semnat de membrii catedrei de engleză de la Universitatea americană Wisconsin aproximează o distincție clară între noțiunile de „influență”⁴⁰ și „intertextualitate”⁴¹, abandonată într-un final

³⁴ Барт Р., От произведения к тексту // Барт Р. Избранные работы, Москва: Прогресс, с. 418

³⁵ Барт Р., Удовольствие от текста // Барт Р. Избранные работы, Москва: Прогресс с. 489

³⁶ Kristeva, Julia. Problèmes de la structuration du texte // Théorie d'ensemble. Paris: Seuil, 1968, p. 311

³⁷ Кристева Ю., Текст романа // Кристева Ю. Избранные труды: Разрушение поэтики. – Москва: РОССПЭН, 2004

³⁸ Jenny propune, de exemplu, să vorbim despre intertextualitate numai atunci când suntem în măsură să detectăm într-un text dat elemente structurate înainte de apariția sa propriu-zisă. Jenny, Laurent. La stratégie de la forme // Poétique, 1976, № 27, p. 262-267

³⁹ Jay Clayton, Eric Rothstein (ed.), Influence and Intertextuality in Literary History, USA, University Of Wisconsin Press, 1991

⁴⁰ Înțelegă ca domeniu ce acoperă „tradiția” (alias intangibilul „Canon Cultural Național”) în calitate de „context” și „Autorii Majori” examinați ca „agenți” de pretextare a inspirației artistice

⁴¹ Ca relaționarea pură a textelor, fără un autor clar identificabil

în favoarea romantismului anxios, deci fără a rupe cercul⁴² determinărilor sociale inerente producțiilor culturale. Având în vedere că „se poate întâmpla ca un același vers să apară la doi poeți diferiți, nu însă și între un poem”⁴³, se pare că „domeniul coincidențelor e la fel de mare ca și cel al imitațiilor și preluărilor (de motive)”⁴⁴. Motiv pentru care deceniile trecute au cunoscut un boom al studiilor internaționale de concordanțe literare⁴⁵ sau invariante⁴⁶. În cartea sa dedicată intertextului eminescian romantic, de exemplu, cercetătoarea ieșeană Marina Mureșanu Ionescu susține și ea valabilitatea construirii unui „dicționar de coincidențe”, menit să contabilizeze fenomenele de „inspirație coincidentă” a poezilor „care nu s-au cunoscut și nici influențat”⁴⁷.

Vom remarca, așadar, pe post de observație generală că, în ciuda numeroaselor surse⁴⁸ consultate, abordările intertextualității⁴⁹ sunt grupate, de regulă, în jurul a trei puncte de vedere:

1) incursiuni defective în istoria oficială a constituirii „institului intertextual” (Kristeva, Bloom),

2) reproduceri afective (a se citi: „pioase”) a elementelor din ecourile generale ale receptării teoretice pe mapamondul cultural (Genette, Jenny),

3) receptări efective prin ilustrarea locală a așa-zisei funcționalități intertextuale generale (Bahtin, Barthes).

Din punctul de vedere al constituirii propriului aparat teoretic și metodologic, ni se pare mai profitabilă o incursiune selectivă în ontogeneză și filogeneză intertextuală, valabilitatea căreia poate fi testată prin identificarea mecanismelor de generare intertextuală: semantică, dinamica, convenții discursive etc. Așadar, pentru a aproxima o concluzie la tema dată, vom observa că:

dincolo de „influențele” detectabile într-un text, dialogismul cultural este inherent creației artistice,

în consecință, pentru a stopa perpetuarea mitului filiativ, abordările intertextualității trebuie să transceadă simpla contrapunere a binomurilor antinomice tradiție-inovare, originalitate-influență,

având în vedere că „textul este format din citate anonime, evazive și totodată deja citite”⁵⁰, intertextualitate acoperă o arie mai largă decât legăturile genetico-cauzale,

creația artistică individuală nu poate transcede memoria culturală a genului și a speciei literare de la care se revendică,

referințele, citatele, colajul constituie obiectul intertextologiei ca disciplină autonomă a poeziei⁵¹ care urmărește „legitățile general-valabile pentru crearea operelor literare”⁵².

⁴² Klooss, Wolfgang (ed.), „Across the Lines. Intertextuality and Transcultural Communication in the New Literatures in English”. Amsterdam-Atlanta, Editons Rodopi, 1998, ASNEL Papers 3, XI

⁴³ Marcus, Solomon. Invenție și descoperire, București, Cartea Românească, 1989, p.12

⁴⁴ Анна Ахматова, Поэма без героя (Триптих), Ленинград-Ташкент-Москва, 1940—1965

⁴⁵ Solomon Marcus, Invenție și descoperire, Cartea Românească, 1989, p.120

⁴⁶ Жолковский А.К., Инварианты Пушкина // Труды по знаковым системам. 11: Семиотика. Тарту, 1978, с. 3—25

⁴⁷ Ionescu, Marina Mureșan. Eminescu și intertextul romantic, Iași: Editura Junimea, 1990, p. 270-271

⁴⁸ Pe parcursul câtorva ani am identificat circa o mie de referințe citabile, dintre care mai mult de jumătate în limba rusă

⁴⁹ Cu excepția valoroasă a câtorva nume consacrate din Franța, Rusia, Marea Britanie și America, în principal

⁵⁰ Барт Р. От произведения к тексту // Барт Р. Избранные работы, Москва, с. 418

Așa cum rezultă configurația dioramică de mai sus, ea se apropie de ceea ce Christian Moraru, de exemplu, pare dispus să vadă în cultura contemporană, în mod simultan, „multiplicitate și eterogenitate, un colaj și intertextualitate a tradițiilor în loc de una singură, care își vorbesc atât din interior cât și din afară (...) cu metodă, curiozitate și empatie”⁵³. În consecință, nu putem încheia decât cu alte observații invaluabile ale filozofului cultural universal Paul Valéry care au servit drept punct de pornire pentru studiul de față: „Istoria gândirii poate fi rezumată în aceste cuvinte: este absurdă prin ceea ce caută și măreață prin ceea ce reușește să constate într-un final”.

Bibliografie

- Alexandrescu, Sorin, Nasta, Mihail (coord.). Poetică și stilistică. Orientări moderne, București: Editura Univers, 1972
- Babeți, Adriana și Șepetean-Vasiliu, Delia (coord.), Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel” 1960-1971, București: Editura Univers, 1980
- Clayton, Jay, Rothstein, Eric (ed.). Influence and Intertextuality in Literary History, USA, University Of Wisconsin Press, 1991
- Cornea, Paul, Introducere în teoria lecturii, București: Minerva, 1988;
- Crăciun, Gheorghe. Introducere în teoria literaturii, Chișinău: Editura Cartier, 2003
- Culler, Jonathan, The Pursuit of Signs, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1981
- Davis, Geoffrey V., Marsden, Peter H. (ed.), Towards a Transcultural Future: Literature and Society in a 'Post'-Colonial World, Cross-Cultures 77 Series, ASNEL Papers, Amsterdam / New York: Rodopi, 1986
- Derrida, Jacques, L'écriture e la difference. Paris: Seuil, 1967
- Étiemble, René. Comparaison n'est pas raison. La crise de la littérature comparee. Paris: Gallimard, 1963
- Genette, Gerard, Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune. București: 1994
- Guehenno, Jean-Jacques, Histoire d'une conscience, Paris: Gallimard, 1962. T. II
- Ionescu, Marina Mureșan. Eminescu și intertextul romantic, Iași: Editura Junimea, 1990
- Intertextualitate / Terminologie poetică și retorică, Iași: Editura Universității „Alexandru I. Cuza”, 1994
- Marcus, Solomon. Invenție și descoperire, București: Cartea Românească, 1989
- Marino, Adrian. Reviser la litterature universelle // Synthesis, tom VIII-IX, XI. Bucharest, 1981 -1984
- Klooss, Wolfgang (ed.), „Across the Lines. Intertextuality and Transcultural Communication in the New Literatures in English”. Amsterdam-Atlanta, Editons Rodopi, 1998, ASNEL Papers 3, XI, 1998
- Plottel, Jeanine Parosier and Charney, Hanna. Intertextuality: New perspectives in criticism, New York, New York Literary Forum. Vol. 2., 1978

⁵¹ Genette G. Palimpsestes. La littérature au second degré. – Paris: Gallimard, 1982

⁵² Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. – Москва: Аспект Пресс, 1996, с. 25

⁵³ http://www.uncg.edu/~c_moraru/recent_events/Bucharest%20Paper%2005%20Euresis%20web.pdf, p. 22

- Ricardou, Jean, *Literatura: o critică / Pentru o teorie a textului*. București: Editura Univers, 1980
- Schirato, Tony, Yell, Susan. *Communication and cultural literacy: an Introduction*, St. Leonards, N.S.W., II-nd edition, Australia, Allen & Unwin, 1996
- Still, Judith and Worton, Michael (ed.), *Intertextuality*. Manchester: Manchester UP, 1990
- Tompkins, Jane P. (ed.), *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*, Baltimore: Johns Hopkins UP, 1980
- Ursenco, Igor. *Lirica actuală din perspectiva atributelor comune modernismului și postmodernismului / Analele științifice ale Universității de Stat din Republica Moldova (Seria „Științe filologice”)*, Chișinău, 1998
- Zumthor, Paul. *Introduction a la poesie orale*, Paris: Gallimard, 1983
- Wellek, René, *The Concept of Comparative Literature*, în „Yearbook of Comparative and General Literature”, vol. 2, Ed. W.P. Friederich, Chapel Hill: University of North Carolina, 1953
- Аристотель, *Поэтика. Риторика [Текст] / Аристотель*. - СПб. : Азбука, 2000
- Автономова Н. С., *Открытая структура: Якобсон-Бахтин-Лотман-Гаспаров*, Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009
- Алхутов С., *Литературная макроэволюция и литературный фенотип*, <http://www.lito.ru/sbornik/2508>
- Бахтин, М.М. *Проблемы поэтики Достоевского [Текст] / М.М. Бахтин*. - Москва: Худ. лит., 1972
- Бахтин, М.М. *Эстетика словесного творчества [Текст] / М.М. Бахтин*. - Москва: Искусство, 1986
- Бахтин, М.М. *Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук [Текст] / М.М. Бахтин*. - СПб.: Азбука, 2000
- Бушмин А. С., *Преемственность в развитии литературы*, Ленинград, 1978
- Гинзбург Л., „О лирике” (О преемственности поэтических задач и устойчивости поэтических традиций), Москва-Ленинград, 1964, Издание второе, дополненное, Издательство „Советский Писатель”, Ленинградское Отделение, Ленинград, 1974
- Жолковский А.К., *Инварианты Пушкина // Труды по знаковым системам. 11: Семиотика*. Тарту, 1979
- Жирмунский В. М., *Литературные течения как явление международное*. Ленинград, 1967
- Косиков Г.К., *Ролан Барт – семиолог, литературовед // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. Москва: Прогресс, 1989
- Косиков Г.К., *Идеология. Коннотация. Текст*, Москва: Ad Marginem, 1994
- Лихачев Д. С., *Развитие русской литературы X-XVII веков*. Москва, 1978
- Мелетинский Е. М., *Введение в историческую поэтику эпоса и романа*. Москва, 1986
- Реизов Б. Г., *История и теория литературы*. Ленинград, 1986
- Храпченко М. Б., *Творческая индивидуальность писателя и развитие литературы*. Изд. 3-е. Москва, 1975
- Центон / *Поэтический словарь Квятковского*, <http://feb-web.ru/feb/kps/kps-abc/kps/kps-3321.htm>

«Центон» Фальтони Пробы (Вергилианские стихи и христианские темы),
<http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1264779592>